

NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 225 ansatte (1998) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 17 — 1998

Førde kirke:

Sjeldent godt bevart altertavle fra 1650

NIKU har konserververt og restaurert altertavlen fra 1650 i Førde kirke - et sjeldent godt bevart eksempel på «bruskbarokk» i Norge.

ALTERTAVLEN er en såkalt etasjetavle med rikt dekorerte gesimser og søyler, og figurer, scener og symboler av vesentlig betydning for den kristne dogmatikk. Hovedmotivet er scener fra Kristi lidelseshistorie. Disse er fremstilt sentralt i altertavlen, og følgende motiv er fremstilt nedenfra og opp: Nadverden, Korsfestelsen, Gravleggelsen, Oppstandelsen - og på toppen av tavlen: Den oppstandne Kristus med seiersfanen som er flankert av to engler med hver sin basun. Venstre del av tavlen fremstiller motiver og symboler for Det gamle testamente, og høyre del tilsvarende for Det nye testamente, blant annet Løven av Juda som symbol for Kristus (se foto).

Både treskjærerarbeid og staffering med oljemaling har høy kvalitet, og det er få omarbeidinger og overmalinger på altertavlen. Dette gjør denne altertavlen enestående, både som historisk, religiøst og kunstnerisk dokument fra midten av 1600-tallet. Dekoren er nødvendigvis preget av naturlig nedbrytning i farger og metall, men nettopp denne store grad av «urørthet» gjør tavlen særlig vakker og ikke minst autentisk. Senere tiders reparasjoner og inngrep har påvirket dette i relativt liten grad.

Overflaten hadde mye løsmaling som var nedbrutt og skjemet av svartprikket soppvekst, støv og skitt, sprut av stearin og av tykke sotlag.

Konserveringen er hovedsakelig utført med størlim,

Løven av Juda etter konservering og restaurering. I skriftfeltet kan dette leses: «APOCAL. V.V.5. Græd icke See Løwen vant som er aff Juda Slect Davids Roed». Legg merke til hvor godt det gamle gullet og de gamle fargene står mot hverandre.

Altertavlen i Førde kirke - med treskjærerarbeid og staffering med oljemaling av høy kvalitet.

Fotografier: BIRGER LINDSTAD

og rensingen med en svak oppløsning av tri-ammoniumcitrat. Retusjeringen er begrenset til inntonning med akvarell i avskallede områder.

Altertavlen har aldri vært fer-

nissert, og dette var hovedgrunnen til at det ble valgt ikke å fernisere.

Til tross for at en ferniss til en viss grad vil kunne beskytte den porøse og ellers sårbare overflaten, er det så mye usikkerhet knyttet til et slikt tiltak at det i denne omgang ble besluttet å la være. Men overflaten er sårbar; derfor anbefales det at tilstanden kontrolleres regelmessig av malerikonserverator. En eventuell senere ferniss skal bare vurderes med tanke på at den skal ha beskyttende virkning.

Tiltak mot fuktighet, lys og varme

• Luftfuktigheten bør holdes stabil

Luftfuktigheten bør i alle tilfeller holdes mest mulig stabil, helst mellom 40 og 60 prosent. Lavere enn 40 prosent blir for tørt, mens høyere enn 60 prosent blir for fuktig. Det er viktigst å unngå de store svingninger. En termohygrograf registrerer ikke de generelle klimaforhold i et rom, bare forholdene i et begrenset område der den er plassert: Jo høyere opp (på for eksempel altertavlen), jo høyere temperatur og desto lavere luftfuktighet.

• Direkte solskinn må unngås

Direkte solskinn på altertavlen må unngås, og vinduet på sydveggen i koret må derfor blendes tilstrekkelig, slik at solstrålene ikke faller på altertavlens overflate. Solstrålene bryter ned både pigmenter og bindemidler. Det danner dessuten meget tørre og varme soner som får treverket til å bevege seg og maling til å skalle av.

• Skader ved bruk av levende lys

Bruk av levende lys i nærheten av altertavlen kan i verste fall føre til brann. Selv uten en direkte brannfare, kan følgende skader oppstå:

Sot:

De mest skjemmende skader på altertavlen var en sterk nedsoting av fremstikkende partier.

UTSTYR: Evangelisten Johannes med utstyr for konservering og rensing: Elektrisk spatula med termostat for herding av konserveringsmiddel, tørket svømmeblære av stjør, varmeplate med termostat for å beholde størlimløsningen jevnt varm, japanpapir, pensler, tri-ammoniumcitrat, rensed bomull, pinsetter og blomsterpinner.

Foto: BIRGER LINDSTAD

Varmeskader:

I disse og nærliggende områder ble det også observert at deler av bemalingen tydelig var varmeskadet.

Stearin:

De nedre delene var svært skjemmet av stearinsøl.

Skadene skyldes ufornuftig bruk av levende lys, både på grunn av dårlig kvalitet på lysene, plasseringen i forhold til altertavlen og skjødesløshet ved slukking. I fremtiden må levende lys plasseres i betryggende avstand fra altertavlen, og særlig fra alle dens fremstikkende deler. Det må brukes kvalitetslys og en god lyselokker, slik at man unngår såvel varmeskader som soting og ryking, og stearinsøl. Alterlysene må plasseres lengst mulig fram på alteret, og de bør ikke være for høye.

• Lyssetting

Altertavlen bør lyssettes slik at dens overveldende rikdom på utskjæringer, gull og farger kommer best mulig til sin rett. Lysene må ha egen bryter uavhengig av den generelle belysningen i kirken ellers, slik at unødvendig belysning av tavlen unngås.

• Oppvarming

En generell oppvarming av hele koret bør unngås; det er kostnadskreven og vil lett kunne føre til tørkeskader på altertavlen. Det bør søkes metoder for lokal oppvarming av presten når vedkommende forretter ved alteret.

Generelt og spesielt vedlikehold av altertavlen

Overflaten er minst mulig forandret i forhold til sin opprinnelige tilstand, siden altertavlen ikke er fernissert. Dette betyr også at overflaten med sin gamle bemaling og nye akvarellretusjer er svært omtålig og sårbar overfor både berøring og dannelser av skitt og støv.

Det eneste kirkens ansvarlige kan foreta seg, er å benytte en syntetisk fjærkost for å fjerne støvet forsiktig en gang iblant. Det må ikke brukes klut eller noen form for fuktighet. Tavlens forside må heller ikke berøres med bare hender.

Jevnlig renhold av gulv og benker ellers i kirken reduserer ansamling av

støv på altertavlen. Ved eventuell bruk av støvsuger må det benyttes en type som har et godt støvfilter som skiftes regelmessig.

Altertavlens historiske og kunstneriske verdi tilsier at det store arbeid som er nedlagt i dens bevaring må følges opp i form av tilstandskontroller. Altertavlen bør etterses av malerikonservator med jevne mellomrom. En slik kontroll innebærer såvel fjerning av støv og eventuell fastlegging av løsnet maling, som en evaluering av altertavlens tilstand i forhold til klima- og sikringsforhold i kirken.

Stoffet er hentet fra

NIKU Oppdragsmelding 067

Grete Gundhus:

«Altertavlen i Førde kirke, Sogn og Fjordane. Konservering og restaurering 1996-1998».

Undersøkelser, dokumentasjon og utarbeiding av konserverings- og restaureringsmetoder for altertavlen i Førde kirke ble utført av Lis Sejr Eriksen som hovedfagsoppgave ved Konservatorskolen i København (1993-1996). På dette grunnlaget er konserveringsarbeidene ved NIKU gjennomført.